

ИЗВЕСТИЯ АКАДЕМИИ НАУК ЭСТОНСКОЙ ССР. ТОМ 19

ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ. 1970, № 2

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1970.2.03>

J. SAAT

LENINLIKU MAADEKREEDI ELLUVIIMINE EESTIS

Maaküsimuse lahendamise bolševike poolt Eestis on üsna algusest peale kuni tänini kõinud ajaloolaste, samuti ühiskonnateaduste mõne teisegi haru esindajate tähelepanu. Juba aastail 1917—1919, kuid ka hiljem avaldasid VSDT(b)P juhtivad tegelased J. Anvelt, H. Pöögelman, V. Kingissepp, O. Rästas ja teised mitmed kirjutised ja brošüürid, mis käsitlevad maadekreedi elluviimist Eestis oktoobrist 1917 kuni veebruarini 1918.¹ Neile kirjutistele on käesolevaski artiklis korduvalt tulnud viidata. Leninliku maadekreedi elluviimisel Eestis peatutakse lühemalt või pikemalt ka paljudes monograafiates ja artiklites ning üldkäsitlustes. V. Reiman näiteks vaatleb maa natsionaliseerimise programmi elluviimist,² R. Antons — Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni võidu tulemusena toimunud agraarseid ümberkujundusi Eesti külas,³ maaküsimuse lahendamisel Eesti maakondades peatuvad K. Siilivask⁴ ja S. Endrikson,⁵ R. Antons ja A. Liebman selgitavad Eesti bolševike agraarpoliitikat Oktoobrerevolutsiooni päevil.⁶ Agraarküsimuse lahendamisel bolševike poolt Eestis on oma uurimustes peatunud ka H. Allik,⁷ N. Karotamm,⁸ A. Veimer,⁹ H. Saarniit,¹⁰ M. Petrov¹¹ ja mitmed teised, samuti tehakse seda üldkäsitlustes.¹² Väärtuslikke andmeid selle küsimuse kohta leidub ka selleaegsetes juhtivate par-

¹ Vt. lähemalt H. A r u m ä e, Suur Sotsialistlik Oktoobrerevolutsioon Eestis. Historiograafiline ülevaade. «Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised — Ühiskonnateadused» 1967, nr. 4, lk. 378—401.

² V. R e i m a n, Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu eest aastail 1917—1918. Tallinn, 1957, lk. 191—196.

³ R. A n t o n s, Agraarsuhted kodanlikus Eestis. Tallinn, 1957, lk. 16—31.

⁴ K. S i i l i v a s k, Võitlus Oktoobrerevolutsiooni teostamise ja nõukogude võimu kindlustamise eest Tartu linnas ja maakonnas (märts 1917 — veebr. 1918). Rmt.: Suur Sotsialistlik Oktoobrerevolutsioon Eestis. Artiklite kogumik. Tallinn, 1957, lk. 77—79; vt. ka K. S i i l i v a s k, Eesti Oktoobrerevolutsiooni ning välismaise sõjalise interventsiooni ja kodusõja perioodil 1917—1920. Tartu, 1959, lk. 51—54 ja 96—97.

⁵ S. E n d r i k s o n, Suur Sotsialistlik Oktoobrerevolutsioon ja nõukogude võimu ülesehitamine Viljandi linnas ning maakonnas (nov. 1917 — veebr. 1918). Rmt.: Suur Sotsialistlik Oktoobrerevolutsioon Eestis. Artiklite kogumik, lk. 103—105.

⁶ R. A n t o n s, A. L i e b m a n, Eesti bolševike agraarpoliitikast Oktoobrerevolutsiooni perioodil. «Eesti Kommunist» 1958, nr. 8, lk. 45—47.

⁷ H. A l l i k, Eesti töörahvas võitluses nõukogude võimu eest 1917—1920. Rmt.: Viis aastat Nõukogude Eestit. Tallinn, 1945, lk. 13—14.

⁸ H. G. K a r o t a m m, Решение Компартией Эстонии аграрного вопроса в 1917—1919 годах. «Вопросы истории КПСС», 1959, № 5, lk. 70—85.

⁹ A. V e i m e r, Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine. Tallinn, 1958, lk. 13—36.

¹⁰ H. S a a r n i i t, Eesti bolševike seisukohad agraarküsimuses Oktoobri-eelsel perioodil. «Eesti Kommunist» 1967, nr. 6, lk. 19—25.

¹¹ M. A. P e t r o v, Первые шаги Советской власти в Эстонии. Rmt.: Борьба за Советскую власть в Прибалтике. М., 1967, lk. 170—176.

¹² Näit. Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. I osa. Tallinn, 1961, lk. 272—280.

teitöötajate uurimislikes biograafiates.¹³ Leninliku maadekreedi elluviimise kohta Eestis on avaldatud ka dokumentide ja materjalide publikatsioone,¹⁴ samuti Oktoobrirevolutsioonist osavõtnute mälestuste kogumikke. Mitmed Oktoobrirevolutsioonist osavõtnud kirjel-davad mõisate ülevõtmist oma isiklike kogemuste järgi.¹⁵

Rohkete uute allikmaterjalide alusel käsitleb mõisate ülevõtmist Eestis H. Saarniit.¹⁶ Oktoobrirevolutsiooni majanduslikke eeldusi Eestis on uurinud A. Kõõrna, kes näitab, et need eeldused olid siin olemas ja nad olid majandusliku arenemise protsessis kujunenud nii tööstuses kui ka põllumajanduses. Siinse arenenud kapitalistliku suurtööstuse kõrval, kus võimutsesid monopolid ja finantskapital, eksisteeris feodaalsuhete jäänustega läbipõimitud kapitalistlik põllumajandus, kusjuures kapitalistlik süsteem oli valitsev mõisamajapidamistes. Kapitalistliku tööstuse ja poolkapitalistliku-poolpärisorjusliku, juba küllalt kindlalt kaubatootmise ja kapitalistliku turu suhetesse lülitunud põllumajanduse vahel valitses sügav vastuolu.¹⁷

Oktoobrirevolutsiooni eel arenes kapitalism Eesti põllumajanduses preisi teed mööda eriti teravates vormides. Feodaalsete privileegidega varustatud baltisaksa mõisnike suurmaomandide kõrval, mis olid valitsevaiks, olid ka kulakute ja väiketalupeogade majapidamised.

Oktoobrirevolutsiooni eel kuulus Eestis kogu maafondist, mis moodustas 4 189 102 hektarit, mõisatele 2 428 087 hektarit ehk 58 protsenti, põllumajanduslikust maast oli nende omandiks üle 42 protsendi. Üksikutes maakondades oli mõisnike osatähtsus veelgi suurem: Virumaal 71,2, Pärnumaal 61,3 ja Läänemaal 59,9 protsenti. Mõisate keskmiseks suuruseks oli 2113,2 hektarit. Suurimad neist, keskmiselt 4261 hektarit, asusid Pärnumaal, Viljandi-maal mõisate keskmiseks suuruseks oli 2863 hektarit. 619 aadliperekonna kätte oli koon-dunud ligi 2 miljonit hektarit ehk 80,5 protsenti kõigist mõisamaadest. Ühele perekonnale kuulus keskmiselt 8 mõisat ehk 28 350 hektarit maad. Mõisnike maavaldused Eestis olid tunduvalt suuremad kui mujal Euroopa-Venemaal.¹⁸

Kui palju oli Eestis, s. o. endises Eestimaa kubermangus koos Põhja-Liivimaa eesti maakondadega, mõisaid ja mõisataolisi suurmajapidamisi, selle kohta puuduvad täpsed andmed. Kui okupeeritud Saaremaa mõisad kaasa arvata, oli neid ligikaudu 1300.¹⁹ Eesti Tõõrahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee põllumajanduse osakonna andmeil oli

¹³ Ellen Plotnik, Hans Pöögelmann. Elu ja tegevus 1875—1919. I. Tallinn, 1965, lk. 241—245. (EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituut.)

¹⁴ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik. Tallinn, 1957, 843 lk. Tähtsamad Eesti nõukogude võimuorganite otsused, dokumendid ja mitmesugused muud materjalid maaküsimuse lahendamise kohta leiduvad selle kogumiku IV osas «Nõukogude võimu organiseerimine ja tema esimesed sammud (oktoober 1917 — veebruar 1918)», lk. 389—708; Великая Октябрьская социалистическая революция в Эстонии. Сборник документов и материалов. Таллин, 1958. 662 lk. + Eesti maakondade ja valdade kaart 1917.—1918. a.

¹⁵ Nõukogude võimu eest. Veebruari- ja Oktoobrirevolutsioonist Eestis aktiivselt osa-võtnute mälestuste kogu. Tallinn, 1957, 510 lk. + kaart tõõrahva saadikute nõukogude ja VSDT(b)P organisatsioonide kohta Eestis Oktoobrirevolutsiooni päevil; Koidikul. Mäles-tusi Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist ja Kodusõjast. Tallinn, 1967, lk. 358.

¹⁶ H. Saarniit, Mõisate ülevõtmisest Eestis leninliku maadekreedi alusel. Tõid EKP ajaloo alalt II. Tallinn, 1966, lk. 7—53.

¹⁷ A. Kõõrna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis. Tallinn, 1961. 196 lk.; A. A. Kõõrna, И. М. Саат, Социально-экономические и политические предпосылки социалистической революции в Прибалтике. Рнт.: Борьба за Советскую власть в Прибалтике. М., 1967, lk. 9—56.

¹⁸ R. Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, lk. 18—19.

¹⁹ Kasutades 1916. a. ülevenemaalise põllumajandusloenduse andmeid, väidab M. Petrov, et Oktoobrirevolutsiooni eel oli Eestis 1460 baltisaksa parunitele, kirikule, kroonule jne. kuuluvat mõisat. (M. A. Петров, Борьба за Советскую власть в Прибалтике. М., 1967, lk. 174). N. Karotamme järgi oli Eestis 1916. a. andmeil 867 eramõisat, 92 riigimõisat, 107 kirikumõisat ja 146 linnadele, põllupangale ning muudele asutustele kuuluvat mõisat, kokku 1212 mõisat. (Н. Т. Каротамм, Решение Компартии Эстонии аграрного вопроса в 1917—1919 годах. «Вопросы истории КПСС», 1959, № 5, lk. 70—85). Eesti entsüklopeedias (V kd., Tartu, 1935, veerg 806) öeldakse, et enne 1919. a. maareformi oli Eestis 1149 suurmajapidamist (mõisat). Sama arvu esitab kodanliku Eesti Statistika Keskbüroo andmetele tuginedes ka R. Antons. (Agraarsuhted kodanlikus Eestis, lk. 21.)

endises Eestimaa kubermangus (Harjumaal, Järvamaal, Läänemaal, Virumaal) 612 mõisat, neist Harjumaal 178, Järvamaal 102, Läänemaal 150 ja Virumaal 182.²⁰ Täielikke andmeid mõisate arvu kohta kogu Eesti ulatuses Täitevkomitee põllumajanduse osakonnal sel korral ei olnud.²¹ Seega vajab mõisate arv edaspidi veel täpsustamist.

Eestimaa kubermangu 612 mõisast oli valdav enamik baltisaksa aadlike käes. Eestlastest mõisaomanikke oli ainult 14. Asutuste mõisaid leidsid 11. (Doni Põllumajanduspangal näiteks oli Läänemaal kuus mõisat.) Üksikud mõisad kuulusid vene kapitalistidele (Grigori Jelissejeville näiteks Virumaal Pühajärve ja Oru mõis, Olga Lvovskajale Malla mõis).²²

Mõisnikke ja nende perekonnaliikmeid oli Eestis 1916. a. umbes 4000 ehk 0,7% põllumajanduslikust elanikkonnast. See käputäis rõhujaid ekspluateeris üle 103 000 mõisatöölise ja -teenija. Talumajapidamistes töötas 93 400 alalist töölisi. Seega moodustas põllumajanduslik proletariaat kõige otsemas mõttes Eesti külas suhteliselt arvukaima klassi — 193 000 inimest ehk 34% põllumajanduslikust elanikkonnast. Ülejäänud 66% talurahvast oli varustatud maaga, kuid ta oli sotsiaalselt väga ebaühtlane.²³ 557 015 ha, s. o. 23 protsenti mõisamaast, oli välja renditud 23 023 renditalunikule, kelledest umbes ühel kolmandikul oli kasutada ainult kuni 10 ha ning kes seetõttu kujutasid endast tegelikult palgatöölisi. Ostutalusid oli 1918. aastal 51 640 ja neile kuulus 1 761 015 ha ehk 42 protsenti kogu maafondist ja vähem kui 58 protsenti põllumajanduslikust maast. Kuni 10-tiinulisi kohti oli nende hulgas 11 451 ehk 23,3 protsenti. Kui siia juurde arvata ka niisama suured rendikohad, siis oli 1—10-hektarilisi talukohti 24 844 ehk 31,5 protsenti rendi- ja ostutalude üldarvust. Niisuguse talu omanik või rentnik pidi selleks, et kindlustada perele äraelamist, otsima kõrvalteenistust. Suurel osal sellistest taludest polnud ei hobust ega isegi lehma. Seega olid need kehvikute ja poolproletaarlaste majapidamised.²⁴

Ka 10—30-hektariliste talude omanike hulgas oli palju kehvikuid. Kuni 15 ha suurustes taludes ei kasutatud tavaliselt palgalist tööjõudu. Alles 15—30-hektariliste talude omanikke võiks pidada keskmikeks, sest sellised majapidamised ei võimaldanud perekonnal mitte ainult ära elada, vaid andsid saagirikastel aastatel ka teatud ülejääki.

30—100-hektarilisi talusid, s. o. kulaklike majapidamisi, oli ostutalude hulgas 46,4 protsenti. Paljudel neist aga lasus määratu suur võlakoorem, üle 45 000 000 kuldrubla, mis moodustas peamiselt maa ostuvõlast parunitele ja pankadele. Üle 100-hektarilisi suur-talusid oli 740 ehk 1,4 protsenti ostutalude üldarvust.²⁵ Seega moodustasid kulaklikud, üle 30 ha majapidamised, nii rendi- kui ka ostutalud, 40,8 protsenti talumajapidamistest. Näeme, et Eestis oli kulakuid suhteliselt arvukamalt kui keskmiselt Venemaal, kus nende osatähtsus oli vaid umbes 15 protsenti.

A. Kõõrna arvestuste kohaselt oli 1916. aastal põllumajanduslikku proletariaati ja kehv-talupoegi umbes 331 000 inimest, s. o. 55% Eesti põllumajanduslikust elanikkonnast. Kesktalupoegi oli 109 000 (18%), kulakuid 156 000 (26,3%) ja mõisnikke, nagu juba märkisime, 4000 (0,7%).²⁶

Nagu neist andmetest nähtub, olid Eesti külas Oktoobrirevolutsiooni eel teravalt vastamisi proletaarne ja poolproletaarne enamus ning kulakud ja mõisnikud. Kõige väiksema-arvuliseks kihiks olid keskmikud. Järelikult oli rõhuv enamik eesti talurahvast eluliselt huvitatud mõisnike suurmaaomanduse likvideerimisest.

²⁰ ORRKA (= Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Kesk- arhiiv), f. R-1290, nim. 1, s.-ü. 216, l. 6.

²¹ Täitevkomitee ajakirjandusbüroo teadaandes mõisate ülevõtmise kohta öeldakse: «Praegu toimub hoogne mõisate ülevõtmine valla töörahva nõukogude kätte. Kogu maal on kuni 1000 mõisat, mis võtavad enda alla üle poole kogu pindalast.» (Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 530.)

²² ORRKA, f. R-1290, nim. 1, s.-ü. 215, l. 1 ja 1 p.

²³ A. Kõõrna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, lk. 115.

²⁴ Sealsamas, lk. 120—121.

²⁵ R. Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, lk. 20—21.

²⁶ A. Kõõrna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, lk. 125.

Klassivastuolusid Eesti külas teravdas seegi, et feodaalsuhted olid siin säilinud ulatuslikumalt kui paljudes teistes Venemaa piirkondades. Sellest räägib nii mõisnikele kuuluva maa suur osatähtsus kui ka teorendi ning muude naturaalkohustuste, samuti balti parunite privileegide säilimine. Lisaks sellele hakkasid paljud mõisnikud sõjaaegse kriisi olukorras raharenti uuesti teorendiga asendama.

Nii kehvikud kui ka renditalupojad olid elavalt huvitatud mõisnike suurmaomandi likvideerimisest ja maa tasuta üleandmisest rahva kätte.

Seega olid Eestis 1917. aasta sügiseks valminud soodsad eeldused, et liidus tööliiklusega tõmmata sotsialistlikust revolutsioonist aktiivselt osa võtma ja tema võitu kindlustama ka suured töötava talurahva hulgad. Seoses sellega tuli Eesti bolševikel agraarsuhte ümberkorraldamisel lahendada keerukas vastuolude kompleks.

Kodanlik-demokraatliku Veebruarirevolutsiooni järel võimule tulnud kodanlik Ajutine Valitsus jättis mõisnike maavalduse ja pärisorjusliku korra jäänused puutumata. Nende likvideerimiseks ei teinud midagi ka Ajutise Valitsuse poolt võimule seatud Eesti kodanluse «omavalitsus».

Kuna mõisaomanikeks olid peamiselt baltisaksa parunid, siis segunesid Eestis klassivastuolud rahvuslike vastuoludega. Eesti tööliste ja talupoegade hulgas valitses sügav vaen baltisaksa parunite vastu, kes sajandeid olid ekspluateerinud ja rahvuslikult rõhunud eestlasi. 1917. a. kevadel, pärast tsaarivõimu kukutamist, hakkas eesti talurahvas omal algatusel arreteerima paruneid, kes 1905. aasta revolutsiooni ajal olid talupoegi peksnud ja maha lasknud. 1917. aasta aprillis näiteks arreteerisid Saaremaa Uuemõisa valla talupojad vene soldatite kaasabil Uuemõisa rentniku parun Nolkeni, Meedla mõisa omaniku von Polli ja Kõljala mõisa omaniku parun Buxhövdeni kui karistussalkade kohalekutsujad ja nende abistajad 1905. aastal. Eesti kodanluse tegelased aga, kes maakonnas võimul olid, lasksid parunid kohe vabaks.²⁷

Sõjaajal oli järjest kujukamalt nähtavale tulnud baltisaksa mõisnike ja eesti kodanluse huvid ühtsus. Mõisatööliste ja taluslaste palgad jäid endiseks, samal ajal tõusis elukallidus tohutult. Mõisnikud ja kulakud püüdsid maksta palka rahas, mille väärtus pidevalt langes, ja samal ajal kruvisid kõrgele toidu- ja tarbeainete hindu, saades tohutuid kasumeid. Mõisnike ja kulakute aidad olid vilja ja muid põllumajandussaadusi täis, kuid samal ajal kannatas kehvtalurahvas paljudes valdades nälga.

Eesti kodanlus lootis, et tal läheb korda eesti töörahva viha põliste rõhujate, balti parunite vastu ära kasutada oma klassi huvides. Ta tegi katseid seada end kogu rahva juhiks ning suunata eesti maata ja vähese maaga talupoegade võitlus maa eest rahvusliku vabadusvõitluse pinnale, juhtida see eesti kulakluselt kõrvale, ainuüksi parunite vastu. Nad soovitasid talupoegadel isegi mõisamaad ära jaotada, muidugi nii, et see toimuks eesti kodanluse huvide kohaselt.²⁸

Eesti bolševike agraarprogramm oli juba algusest peale, ka 1905.—1907. aasta revolutsiooni päevil, tuginenud VSDT(b) Partei agraarprogrammile ning kujunenud koos viimasega aegade kestel vastavalt muutustele olukorras. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistuse ja läbiviimise ajal said bolševike agraarpoliitika aluseks V. I. Lenini Aprilliteesides ja VII ülevenemaalisel (aprilli)konverentsil ülesseatud nõudmised.

Aprilliteeside 6. punktis,²⁹ mis käsitleb agraarprogrammi, nähti ette

«... raskuspunkti ülekandmine sulaste saadikute nõukogudele.

Kõigi mõisamaade konfiskeerimine.

²⁷ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 129.

²⁸ A. Kõõrna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, lk. 127; H. Allik, Töötava talupoja «haljas oks» kodanlikus Eestis, «Kommunist» 1958, nr. 2, lk. 93—101.

²⁹ Teosed, 24. kd., lk. 5.

Kogu maa natsionaliseerimine riigis, selle andmine sulaste ja talupoegade saadikute kohalike nõukogude käsutusse. Kehvtalupoegade saadikute nõukogude eraldi moodustamine. Igast suurest mõisast (ligikaudu 100 kuni 300 tiinu suurus, vastavalt kohalikele ja muudele tingimustele ning kohalike asutuste määramisel) eeskujuliku majandi loomine sulaste saadikute kontrolli all ja ühiskondlikul alusel.»

24.—29. aprillil 1917 toimus Petrogradis VSDT(b)P VII ülevenemaaline (aprilli-) konverents, kus V. I. Lenini ettekande põhjal võeti vastu tema oma käega kirjutatud otsus, mis nägi ette mõisamaade, samuti udelli-, kiriku-, kabineti- jne. jne. maade viivitamatut ja täieliku konfiskeerimise ja talurahvakomiteede käsutusse andmise ning kogu maa natsionaliseerimise.³⁰ Lenin ja bolševikud soovitasid talupoegadel mõisnike maa viivitamatult ja organiseeritult üle võtta, mitte aga ootama jääda Asutavat Kogu, nagu seda tahtsid kodanlikud parteid ja kokkuleplased.³¹

Pärast Veebruarirevolutsiooni, 16. ja 17. aprillil 1917 Tallinnas toimunud VSDT(b)P Põhja-Balti (Eesti) organisatsioonide I konverentsil arutasid Eesti bolševikud V. I. Lenini Aprilliteese ja tunnistasid neis esitatud seisukohad kui teaduslikul sotsialismil põhinevad täielikult vastuvõetavateks. Konverents tervitas telegrammi teel V. I. Leninit kui Venemaa proletariaadi esirinnas sammuvat võitlejat, kes esimesena oli avalikult sotsialistliku revolutsiooni teele astunud. Maaküsimuses tunnistas konverents tingimata tarvilikuks kõigi kiriku-, kloostri-, kabineti-, kroonu- ja mõisamaade konfiskeerimise ja nende maade kasutamiseõiguse andmise kogu rahvale.³²

21. maiks 1917 otsustasid eesti bolševikud Tallinnas suurema maatööraha nõupidamise (konverentsi) kokku kutsuda, milleks nad tegid hoolega ettevalmistusi. Konverentsi korraldamise küsimusi arutati ka VSDT(b)P Põhja-Balti komitee pleenumil 1. mail, kust võtsid osa partei maaorganisatsioonide esindajad.³²

Nädalapäevad pärast seda avaldas «Kiire» toimetaja J. Anvelt artikli, milles ta selgitas VSDT(b)P VII (aprilli)konverentsi otsust maaküsimuses ning näitas, et see vastab kõigiti Eesti põllutöölise, maatameeste ja kogu Eesti töötava talurahva huvidele. Sealsamas astus ta välja mõisate ärajaotamise vastu. Analüüsinud igakülgselt väike- talupidaja olukorda, asus ta seisukohale, et mõisate tükeldamine ei vasta tööraha huvidele ja sellest tuleb hoiduda.³³ Ta märkis, et väikekodanlikud poliitilised parteid tahavad maa ära jaotada. Kõik mõisamaad ja suured talukohad tuleb nende õpetuse järgi nii jaotada, et üks pere jõuaks maa ilma võõra tööjõuta ära harida. Kuid kas võib vabrikutöölise ja põllutöölise-maatainimene niisuguseid parteisid toetada, küsib ta ja selgitab, et vähe- teadlike põllutöölise hulgas leiab maade ja mõisate jaotamise mõte omajagu poolehoidu. Mõisatöölised, kes on orjanud väga rasketes elutingimustes, peavad väikepõllumehe olukorda oma eluga võrreldes kuldseks. On ju väiketalupidaja seisukord praeguse teomehe omast ikkagi kindlam, sest tal pole tarvis sealauda peal elada nagu paljudel moonakatel ja pealegi on tal veel lootus, et ta ükskord koha tasa maksab. Edasi vaatleb autor lähemalt väikepõllupidaja elu, lükates ümber menševike ja esseeride väited väikemaapidaja heast elujärgest.

Anvelt rõhutab, et kõige meeletum ori on just väikepõllumees ise. Põhja-Viljandi- maa või Harjumaa keskmine talupidaja näiteks töötab oma töolistega kõrvuti, orjab kuus päeva nädalas vara hommikust hilja õhtuni ja on kinni ka pühapäeviti. Mida väiksem on niisugune koht, seda suurem ori on kohapidaja ja tema pere. Talukoht näiteks, mil-

³⁰ V. I. Lenin, VSDT(b)P seitsmes ülevenemaaline (aprilli)konverents. Resolutsioon agraröküsimuse kohta. Teosed, 24. kd., lk. 262—264; NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. I osa. Tallinn, 1956; VSDT(b)P seitsmes ülevenemaaline konverents (Aprillikonverents). Resolutsioonid. Agraröküsimuse kohta, lk. 341—343.

³¹ Bolševike partei agrarprogrammi kõige tähtsamaid punkte selgitas V. I. Lenin I ülevenemaalisel talupoegade saadikute kongressil 22. mail 1917 peetud kõnes agraröküsimusest. (Vt. Teosed, 24. kd., lk. 447—465.)

³² Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 123, 124.

³² Sealsamas, lk. 147

³³ K. Maatamees (J. Anvelt), Maa rahva kätte. «Kiir» 8. mail 1917; Ilmus ka brošüürina: K. Maatamees, Maa rahva kätte. Tallinn, 1917. 15 lk.

Iel on umbes 5—8 dessatini põllumaad, oleks ehk nii suur, et üks perekond ilma võõra tööjõuta selle võiks ära harida. On siin 8-tunnine tööpäev võimalik, kas saab niisuguse koha pidaja ilma oma laste kurnamiseta läbi, pärib Anvelt. Praegune väikepõllupidaja kurnab halastamatult ja paratamatult oma lapsi. 7—8-aastased noorukesed pannakse karja hoidma, 12—13-aastased põllutööle. Sotsiaaldemokraatia nõuab, et vähemalt lapsed, kes pole 16 aastat vanad, tööd teha ei tohi. Lapsepõlv on kasvamise ja õppimise tarvis, mitte aga orjamiseks. Kuid ta konstateerib samas, et kui lastetöö seadusandlikul teel ära keelatakse, muutub väikepõllumehe seisukord võimatuks.

Edasi märgib J. Anvelt, et väikemaapidaja ei saa kasutada masinaid. Kui talupidajal rahaliselt olekski võimalik külvi-, künni-, niidu- jne. masinaid muretseda, oleks see kapitali mahamatmine, sest kallile masinale jätkub aastas tööd ainult mõneks päevaks, ülejäänud aja aga roostetab ta küünis või ulu all. Väikese põllulapi peal töötades on masina efektiivsus hulga väiksem kui suurel põllupinnal. Ka need talud, kus masinaid tarvitatakse, ei ole hiilgavas seisukorras. Igal pool näeme meeletut orjamist. Meie taluteenijate seisukord on raskem kui mõisateenijatel. Mõisamoonakal on vilets korter. Sulasel aga ei ole sedagi. Mõisamoonakas on suvel küll päikese tõusust loodeni jalul, kuid talusulane peksab veel praegugi paljudes maakohtades öösiti rehte.

Analüüsid väiketalupidaja rasket olukorda, jõudis J. Anvelt järeldusele, et mõisate tükeldamine ei vasta töörahva huvidele, ja arvab, et sellise teoga nagu suure eeskujuliku mõisa võtmine ja pisikesteks maalappideks tükeldamine võiksid hakkama saada ainult purutagurused, kes väikepõllumeeste kihis näevad alalhoidlikku ollust ning püüavad pisikesi eraomanikke vastu seada töölikklassi sotsialistlikele püüetele.

Oma ettepanekuid väikemaapidaja olukorra parandamiseks selgitab J. Anvelt samas brošüüris järgmiste sõnadega:

«Nüüd tuleb küsida: aga mis saab teokohtadest ja teistest rendimaadest?

Teokohtade eest rendimaksimine ja teol käimine tuleb otsekohe ära jätta.³⁴

Niisama tuleb igasugune rendileping tühjaks ja lõpetatuks tunnistada.

Maa on ühiskonna omandus ja jääb endistele väikerentnikele maksuta tarvitada. Kohalik omavalitsus määrab ära, kuipalju keegi oma sissetuleku pealt ühiskonna kuldaks (näit. koolide, arstide jne. ülevõlpidamiseks) maksa peab.

Niisama jäävad väiketalude pidajad (omanikud) oma kohtadele.

Väikepõllumehed kardavad, et meie, sotsiaaldemokraadid, nende käest kohad ära võtame. Seda pole tarvis karta. Vastupidi, meie anname neile kõik võimalused oma elujärge inimlikult sisse seada.

Kõigepealt, meie soovitame väikepõllumeestele, kelle kohad veel võlgu on, mitte kopikafki enam mõisaomanikele maksta.»³⁵

Need seisukohad oiid väikemaapidajale igati vastuvõetavad ja nende elluviimine töötas kahtlemata suurt kergendust. Kuid nüüd järgneb brošüüris koht, mis andis kodanlik-natsionalistlikele ja kokkuleplikele parteidele võimaluse moonutusteks ja vastupropagandaks:

«Väikepõllumeestelt nõuame meie aga, et nad enam oma alaealisi lapsi ja rasedaid naisi ei kurnaks, et nad oma tööliselise 8-tunnilise tööpäeva sisse seaksid ja neile korralikud korterid muretseksid. Selle järele hakkab maatameeste nõukogu valvama.

Kui see neile raske on, seadku nad üheskoos (kogu küla) ühine põldude harimine sisse. Ja see tuleb paratamata, sest ükski väikepõllumees ei taha kaua oma maalapi peal orjata, kui endine mõisamoonakas 8 tundi päevas tööd teeb ja siis vaba kodanikuna ajalehte lugeda, koosolekutel käia, oma perekonna keskel viibida võib.»³⁶

Selline seisukoht võimaldas kodanlusel ja tema käsilastel väita, et bolševikud kavatsevad talukohad maskeeritud viisil ära võtta ja ühismajapidamisteks muuta.

Edasi selgitab J. Anvelt oma kõnesolevas brošüüris bolševike partei VII (aprilli-)

³⁴ Siin ja edaspidi brošüüri autori sõrendus.

³⁵ K. M a a t a m e e s, Maa rahva kätte, lk. 13—14.

³⁶ Sealsamas, lk. 14.

konverentsi otsust maaküsimuses ja näitab, et see vastab kõigiti Eesti põllutöölise, maatameeste ja kogu Eesti töötava talurahva huvidele.³⁷

Maaküsimust käsitles J. Anvelt ka oma teises brošüüris «Kes on sotsiaaldemokraadid-enamlased», mis ilmus 1917. a. kevadel.³⁸ Selles öeldakse:

«Töölise partei nõuab, et kõik maa ilma tasuta rahva omaks tunnistataks....»

Väikekohtade pidajad jäävad oma kohtadele. Vale on, nagu tahaksid enamlased talupojad kohtade pealt ära ajada. Vahe oleks tulevikus see, et keegi enam maad müüa ei saa....»

Lähem maa tarvitamise korraldamine jääks vallanõukogude hoolde. Soovitav on, et paremad mõisad tükeldamata jääksid. Kui see ettepanek rahvahäletamisel läbi läheb, tuleks vallanõukogudel mõisate tegelik valitsemine oma kätte võtta: töölistele, kes üldise valimisõiguse tõttu vallanõukogus ise enamuses on, tuleb 8-tunniline tööpäev sisse seada, nagu seda praegu vabrikutes ja näiteks Soomes-ka põllutööstuses näeme, korralikud elumajad ehitada, kus igaühel vähemalt paar tuba, igaühel oma aed jne. on.

Mingisugust maksu maatarvitamise eest ei tohi olla. Talupidajad pääsevad sel korral kõigist «intressidest» ja «sinssidest», mida nad nüüd «armulikule» härrale viivad. Riigi ja omavalitsuse (valla nõukogu, maapäeva) maksud võetakse sisse tulekumaksu kujul.

Siit järgneb, kui põhjendamatu kartus on, nagu tahaksid töölised-enamlased talupoegade käest maa ära võtta ja kõik riigimoonakateks teha; enamlased tahavad talupoja orjusest vabastada, mille all ta praegu ägab. Kui enamlaste nõudmised läbi lähevad, pääseb nii väikekohapidaja kui ka moonakas mõisniku kulliküünelt vahelt.»³⁹

Need kaks J. Anveldi brošüüri aitasid tõhusalt kaasa bolševike partei agrarpoliitika selgitamiseks ja kavandatud maatööraha konverentsi läbiviimiseks.

Konverents toimus 21. ja 22. mail. Esindatud olid kõik maakonnad peale Saaremaa, valdadest aga olid saadikuid saanud vaid vähesed. Osa võtsid nii bolševikud kui ka menševikud ja esseerid. Rõhuvas enamuses olid bolševikud, kel tuli pidada ägedaid vaidlusi esseeridega. 31 poolt- ja 6 vastuhäälega võeti maaküsimuses vastu bolševike otsuse projekt, mis oli põhiliselt koostatud VII ülevenemaalise (Aprilli)konverentsi resolutsiooni alusel. Selles nähti ette, et kogu maa tuleb rahva omaks tunnistada (natsionaliseerida), kõik mõisa-, kloostri-, kiriku- ja muud suurmajapidamiste maad tasuta rahva kätte võtta. Mõisad tuleb üle võtta kõige suuremas korras ja seda peavad tegema valla maatameeste komiteed. Mingil tingimusel ei tohtinud lubada, et üksikisikud omapead maatükke enda kätte võtavad. Aravõetud mõisaid ei kavatsetud mingil tingimusel jaotama hakata, vaid igaühes eeskujulik majapidamine sisse seada, kusjuures sissetulekud neist pidid minema valla töölistekomiteedele. Väikeste teo- ja kandikoha pidajatel tuli renditasumine mõisale, toolkäimine jne. otsekohe lõpetada, kusjuures maa jäi neile maksuta kasutada.⁴⁰

Nagu otsusest nähtub, ei kavatsetud popse, vabadikke ja teisi pisikohapidajaid ülevõetud mõisamaade arvel maaga varustada, et nende majapidamisi elujõulisemaks muuta.

Seega ei vastanud kõnesoleva konverentsi otsus täielikult Lenini Aprilliteeside 6. punktile ja VII ülevenemaalise (Aprilli)konverentsi resolutsioonile, kuna neis ei olnud kategooriliselt keelatud mõisamaid jaotada.

Eesti maatameeste maikonverentsi tähtsus ei piirdunud Eesti bolševike agrarprogrammi omaksvõtmisega, vaid ta pani aluse ka Eesti maatööraha järjekindlale organiseerimisele, milleks VSDT(b)P Põhja-Balti büroo juures moodustati Eesti Maatameeste Aju-tine Keskkomitee.⁴¹ Viimase ettevõtmisel toimus 13.—15. augustil teine Eesti maata-

³⁷ Sealsamas, lk. 9.

³⁸ K. M a a t a m e e s, Kes on sotsiaaldemokraadid-enamlased? Tallinn, 1917. 16 lk.

³⁹ Sealsamas, lk. 9—10.

⁴⁰ «Kiir» 26. mail 1917; Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 152—155.

⁴¹ Vt. ka Johannes K ä s p e r t, Nõukogude võim Eestis. Rmt.: Nõukogude võimu eest, lk. 33.

meeste konverents, mis oli märksa perekam, kuna maatöörahma organiseerimisel oli suudetud juba palju ära teha.⁴² Konverentsile oli saabunud saadikuid kõigist Eesti maakondadest peale Saaremaa, kokku 45. Peale rahvus-, kooli-, kiriku-, tootlus- ja töökaitseküsimuste võeti konverentsil vastu otsus ka maaküsimuses, kusjuures põhiseisukohad jäid endiseks: eraomandusõigus maa ja metsade kohta tuli ära kaotada ja maa kogu rahva omandiks tunnistada; kõik keisrikoja, kabineti, kloostrite, kirikute, mõisnike ja stiftide (asutuste) maad tuli viivitamatult ja ilma tasuta ära võtta. Uudseks mõtteks oli see, et võorandamisele kuulusid ka teised suurmajapidamised, s. o. talud, kus nende pidajad ise tööd ei teinud ja ainult teiste tööst elasid. Väiksemad kohad kavatseti jätta nende seniste pidajate ja viimaste pärijate kätte. Suurkohtade alammäära pidid välja töötama rahva omavalitsusorganid.

Muudatusi tehti ka maakasutamise küsimuses, pehmendades kategoorilist otsust, et mõisaid ei tohi mingil tingimisel jaotama hakata. Nüüd peeti vaid soovitavaks, et mõisaid tükeldama ei hakataks, sest uute väikekohtade asutamine nõuaks suurt kulu, mistõttu majapidamine selle all tehniliselt kannataks ja tagurpidi läheks. Komiteed pidid hoolt kandma, et maapidamist järjest tõsta ja viljakamaks muuta.⁴³

Esimesel Eesti maatameeste konverentsil vastuvõetud ning teisel konverentsil parandatud ja täiendatud otsus maaküsimuses kujuneski Eesti bolševike agraarprogrammiks, mida asuti ellu viima Oktoobrirevolutsiooni päevil. Kuid teisegi konverentsi otsuses oli väga vähe tähelepanu pööratud väikemaapidaja — pisiperemehe — soovidele. Siingi ei lubatud talle muud kui ainult seda, et «maad võib maksuta tarvitada». Punktis 2 seisis, et «vähemad kohad jäävad edasi nende seniste pidajate ja nende pärijate kätte», kuid sealsamas, mõni rida allpool, punktile 3, milles fikseeriti «maa tarvitamise viis», lisatud märkuses öeldi: «Iseseisvate väikekohtade üle otsustamine jääb kohalike maatameeste komiteede hooleks.»⁴⁴

Selline otsus ei veennud väikemaapidajat, et koht temale alles jääb, ega soodustanud kogu kehvtalurahva koondumist Eesti bolševike lipu alla. Vabadikud ja teised vähese maaga talupojad jäid seepärast sagedasti passiivseteks pealtvaatajateks ja sattusid kohati kokkuleplike parteide mõju alla, kes soovitasid kannatlikult oodata Asutava Kogu kokkutulekuni. Asutavas Kogus lubasid nad väiketalupeogade nõudmised läbi viia, kui viimased oma hääle neile annavad.

Maakondlikel maatameeste konverentsidel kurdetigi, et maatamehed⁴⁵ ei ole küllalt aktiivsed. Harjumaa maatameeste konverentsil 15. oktoobril 1917 näiteks teatas Järva-Jaani saadik, et neil olnud maatamehed pärast Veebruarirevolutsiooni päris agarad, kuid nüüd olevat märgata loidust. Vallanõukogus olevat enamus peremeeste käes, isegi pastor ja mõisnik kuuluvat vallanõukogusse. Lehtse saadik teatas, et neil olevat maatameeste seisukord üsna halb: mingit ühinemist ei esinevat. Vallanõukogu liikmete hulgas leiduvat küll maatamehi, kuid need olevat valitud peremeeste poolt ja täiesti nendemeelsed, maatamehed ise ei olevatki valimistest osa võtnud.

Maatameeste passiivsus oli osalt tingitud ka sellest, et mõisnikud ja suurtalunikud hirmutasid rahvast saksa okupantide tulekuga. Eriti avaldas niisugune hirmutamise mõju pärast Saaremaa okupeerimist Saksa sõjaväe poolt oktoobri algul.

Kuid üldiselt edenes maatöörahma organiseerimine Eesti bolševike agara tegevuse tõttu jõudsasti.

Teisel Eesti maatameeste konverentsil moodustati ülemaalse organiseeriva keskusena Eesti Maatameeste Keskkomitee, kuhu valiti igast maakonnast kaks maatameeste esindajat. Keskkomitee eesotsas oli kolmeliikmeline keskbüroo, kuhu kuulusid «Töölise» ja «Maatamehe» toimetuse liikmed Hans Pöögelmann ja Jaan Sihver ning eelmise Keskkomitee asjaajaja Johann Heintuk.

⁴² Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 271—272.

⁴³ Sealsamas, lk. 286.

⁴⁴ Sealsamas.

⁴⁵ Maatameesteks nimetati sel ajal maata ja vähese maaga talupoegi.

Eesti bolševikud tegid maatööraha hulgas energilist selgitus- ja organiseerimistööd, aidates neil valdades ja maakondades luua maatööraha nõukogusid (komiteesid) ja kutsuda kokku maakondlikke konverentse. Vallanõukogude ümbervalimistel esinesid maataimed oma nimekirjadega ja saavutasidki mitmel pool võidu külakodanluse üle. Paljudes valdades läksid vallavalitsused tööraha kätte. Kui algas Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, astusid Eesti maatöölised ja kehvatalupojad mõisnike ja kodanluse vastu välja organiseeritult. Võru maakonna punakaardi ülem Voldemar Leegen jutustab oma mälestustes muljetest, mis ta sai 1917. aasta sügisel, kui ta sõjaväest mõneks päevaks vabanenuna Oktoobrirevolutsiooni eel külastas oma kodukohta Tsooru vallas:

«Siin oli kogu elu juba põhjalikult muutunud, kõiki oli lausa pea peale pööratud, võrreldes varasemate aastatega. Igal pool olid loodud tööraha nõukogud, kuhu kuulusid kehvikud ja sulased. Nüüd olid nad saanud tõelisteks peremeesteks. Kogu juhtimine ja valitsemine oli nende käes... Korra järele valvas kehvikute ja sulaste miilits, tööraha võimu käske ja korraldusi kandsid laiali kehvikute ja sulaste hulgast valitud kümnikud. Kogu seda pulbitsevat elu juhtis Tsooru valla tööraha nõukogu.»⁴⁶

26. oktoobril 1917, kohe pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu, võttis II ülevenemaaline nõukogude kongress V. I. Lenini ettekande põhjal vastu maadekreedi, millega mõisnike maomandus kaotati ilma igasuguse tasumaksimiseta. Mõisnike maad, samuti kõik udelli-, kloostri- ja kirikumaad koos kogu nende elusa ja eluta inventariga läksid valdada maakomiteede ja maakondade talupoegade saadikute nõukogude käsutusse. Mõisamaade konfiskeerimisel olid talupoegade maakonnanõukogud kohustatud kindlaks määrama, kui suured maatükid kuuluvad äravõtmisele, ja rangelt kaitsma rahva kätte minevate majapidamiste vara — ehitusi, kariloomi, tööriistu ja saaduste tagavara — rikkumise, pillamise ja varguste eest. Ühtlasi määras maadekreedi, et lihttalupoegade ja lihtkasakate maad ei konfiskeerita.

Juhtnõõriks kavandatud agraarsete ümberkorralduste läbiviimisel võeti maadekreedi «Talurahva juhend maaküsimuses», mille esseerid olid suvel koostanud 242 talurahva kohaliku juhendi põhjal, kuid mille elluviimist nad Ajutises Valitsuses olles ise püüdsid takistada ja millest nad end kodanluse ning mõisnike meelega koguni lahti ütlesid, võttes omaks mõisnike ja kadettide agraarprojekti.⁴⁷

V. I. Lenin hindas kõrgelt «Talurahva juhendit maaküsimuses». Ta kirjutas: «See kohalike talupoegade valitud esindajate poolt tehtud kokkuvõtte 242 juhendist on parim materjal selle üle otsustamiseks, mida tahavad talupojad.»⁴⁸ Kuna see juhend väljendas täpselt ja selgelt talurahva nõudmist, muutsid bolševikud ta seaduseks, kuigi ta mõnes asjas läks lahku nende partei agraarprogrammist. Juhendi punkt 7 näiteks nõudis võrdsustavat maakasutamist, s. o. maa jaotamist talupoegade vahel töö- või tarbimisnormi järgi, mille olid püstitanud esseerid, enne kui nad ise sellest loobusid. Kui aga Lenin veendus, et võrdsustav maakasutamine on laialdaste talurahva hulkade püüd ning et see loodus aitab tugevdada tööliklassi ja talurahva liitu, kindlustada sotsialistliku revolutsiooni võitu, siis tegi ta julge ja tähtsa järelduse: talurahva poolt ülestõstetud võrdsustava maakasutamise nõudmist tuleb toetada.

Oma lõppsõnas maaküsimuse kohta II ülevenemaalisel tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongressil ütles Lenin: «Me peame andma rahvahulkadele täieliku loomingu- vabaduse... Venemaa on suur, ja kohalikud tingimused on erinevad; me usume, et talurahvas ise suudab meist paremini lahendada küsimuse õigesti, nii nagu vaja. ... Oluline on see, et talurahval tekiks kindel veendumus, et maal mõisnikke enam ei ole, et talupojad ise otsustagu kõik küsimused, korraldagu ise oma elu.»⁴⁹

⁴⁶ Voldemar Leegen, Mälestusi Võru 1917.—1918. aasta revolutsioonilistest tege- lastest. Rmt.: Nõukogude võimu eest, lk. 327—328.

⁴⁷ Vt. V. I. Lenin, Talupoegade uus petmine esseeride partei poolt. Teosed, 26. kd., lk. 200—205.

⁴⁸ Sealsamas, lk. 201.

⁴⁹ V. I. Lenin, Teine ülevenemaaline tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongress 25.—26. oktoobril (7.—8. novembril) 1917. Ettekanne maaküsimuse kohta 26. oktoobril (8. novembril). Teosed, 26. kd., lk. 232—233.

Oma selleaegsetes teostes ja esinemistes⁵⁰ märkis V. I. Lenin, et üle kogu Venemaa on käimas hiiglaslik organisatoorne töö, laiate hulkade organiseerimine nõukogude võimu kindlustamiseks, rahvalhulkade otsene loov ülesehitustöö, mida püüavad takistada imperialismi mitmesugused kodanlikud esindajad.

Kõnes maale saadetavatele agitaatoritele juhtis V. I. Lenin tähelepanu sellele, et nüüd, kus maa on kuulutatud rahva omaks, «puhkeb võitlus rikaste talupoegade ja töötavate talupoegade vahel, ning kehvikuid on vaja abistada mitte raamatutarkuse, vaid kogemustega, isikliku võitlusega. Me ei võtnud mõisnikelt maad ära mitte selleks, et selle saaksid rikkad ja kulakud, vaid kehvikud... Vaja hoolt kanda ka selle eest, et põllutööriistad ja -masinad ei jääks kulakute ja rikaste kätte... Kulakuid ja külakurnajaid on tarvis piirata.»⁵¹

11. jaanuaril 1918 esines V. I. Lenin III ülevenemaalisel nõukogude kongressil ettekandega Rahvakomissaride Nõukogu tegevusest. Oma kõnes rõhutas ta, et maadekreedi elluviimisega läks korda kindlustada tööliste ja kehvtalupoegade liitu ning ühendada töötav osa Venemaa talurahvast kogu maailma tööliste suure sotsialistliku liikumisega. Sealjuures hoiatas ta, et sotsialismi ei tohi talupoegadele vägisi peale suruda, vaid tuleb loota ainult eeskuju jõule ja elupraktika omandamisele talurahva hulkade poolt.

Samas kõnes käsitles Lenin ka proletariaadi diktatuuri mitmesuguseid vorme ning märkis, et proletariaadi diktatuuri periood ja selle perioodi vormid olenevad paljuski sellest, kas ülekaalus on väikeomand või suuromand, väikemaapidamine või suurmaapidamine.

Leninlik maadekreet, millega võitnud proletariaat rahuldus «tervenisti ja ühe korraga, revolutsioonilise kiiruse, energia ja ennastsalgavusega talurahva enamuse kõige pakilisemad majanduslikud vajadused, eksproprieeris mõisnikud täielikult ja ilma väljastuta»,⁵² sai Eesti töörahvale teatavaks ka kohaliku bolševistliku ajakirjanduse kaudu.⁵³ 7. ja 8. detsembril avaldati «Töölises» ja Tartu ajalehes «Молод» Lenini kõne teisel ülevenemaalisel talupoegade saadikute kongressil 2. detsembril 1917.

Eestimaa nõukogud, kogu Eesti töörahvas ja tema bolševistlik ajakirjandus tervitasid palavalt leninlikku maadekreedi. Bolševikud organiseerisid üle maa tööliste ja talurahva koosolekuid, kus dekreet loeti ette ja selgitati selle sisu. «Niisiis — loosung: Maa rahvale! sai teoks,» kirjutas «Tööline». See oli loosung, mille rõhutatud rahvakihid juba muistisel hallil ajal oma lipule kirjutasid. Selle loosungi pärast peksti maatamehi mõisa treppide ees. Selle loosungi pärast lasti talupoegi 1905. aastal maha, pandi vangi, saadeti Siberisse ja sunnitööle.»⁵⁴ «Eesti Teataja» selgitas: «Uus maaseadus annab maa ilma tasuta rahva kätte. Kui maa tasu eest oleks antud, siis oleks rahval tulnud mõisnikele nende käest äravõetava «eraomanduse» eest vähemalt 12 miljardit rubla maksta. Rahva õlgadelt langeb ka teine raske koorem — nimelt rendimaks. Juba enne sõda maksid talupojad puhast raharent 444—450 miljonit kuldrubla aastas, igasugustest teoorjuse jäänustest tasuta mõisatöö näol rääkimata.»⁵⁵

Maadekreedis oli öeldud, et mõisnike maad ühes hoonete ja kõigi päraldistega lähevad valdade maakomiteede ja maakondade talupoegade saadikute nõukogude käsutusse.

⁵⁰ V. I. Lenin, Tööliste liit töötavate ja ekspluateeritavate talupoegadega. Kiri «Pravda» toimetusele. Teosed, 26. kd., lk. 304—306; V. I. Lenin. Provintsi saadetavatele agitaatoritele peetud kõne. Ajalehes avaldatud kokkuvõte. Teosed, 26. kd., lk. 471—475 (ilmus «Eesti Teatajas» 26. jaan. 1918 pealkirja «Sm. Lenini kõne maalesaadetavatele kihutajatele» all); V. I. Lenin, Kõne ülevenemaalisel talupoegade saadikute ja maakonnamakomiteede kongressil 28. jaanuaril (10. veebruaril) 1918. Teosed, 26. kd., lk. 477—478.

⁵¹ V. I. Lenin, Provintsi saadetavatele agitaatoritele peetud kõne. Teosed, 26. kd., lk. 474.

⁵² V. I. Lenin, Asutava Kogu valimised ja proletariaadi diktatuur. Teosed, 30. kd., lk. 240.

⁵³ Maadekreet koos talurahva juhendiga avaldati ajalehes «Eesti Teataja» 4. detsembril 1917; Декрет о земле, наказ о земле. «Известия Ревельского Совета рабочих и военных депутатов», 2 ноября 1917; Talurahva juhend maaküsimuses. «Tööline» 1. nov. 1917 ja «Maatamees» 2. nov. 1917.

⁵⁴ «Tööline» 9. nov. 1917.

⁵⁵ «Eesti Teataja» 27. nov. 1917.

Maakomiteed olid moodustatud 1917. aasta aprillis Ajutise Valitsuse peaministri vürst Lvovi korralduse alusel ja nende ülesandeks oli välja töötada ning Asutavale Kogule esitada kavatsetava maareformi eelnõu. Maakondade ja valdade maakomiteedest seisid kõrgemal vastava kubermangu ja üleriiklik Maa-asjade Peakomitee. Kodanlus püüdis need komiteed enda kätte haarata ja neid ära kasutada talurahva revolutsioonilise liikumise vastu võitlemiseks. Seda nende taotlust kergendas asjaolu, et maakomiteede seadus, nagu märkis V. I. Lenin, oli tehtud petturlikult: maakonnakomitee oli vähem demokraatlik kui vallakomitee, kubermangukomitee vähem demokraatlik kui maakonnakomitee ja peakomitee vähem demokraatlik kui kubermangukomitee.⁵⁶ Sel teel oli võimalik vallaelanike poolt valitud vallakomiteede otsuseid, kui need revolutsiooniliseks osutusid, tühistada maakonna- ja kubermangukomiteedes, kes koosnesid Ajutise Valitsuse võimorganite poolt määratud ametnikest ning Kubermangu Maanõukogu ja maakondlike maanõukogude esindajatest.

Paljudes kohtades ei läinudki menševikel ja esseeridel korda valdade maakomiteesid oma mõju alla saada. Bolševike selgitustöö tulemusena haarasid talupojad valdades need komiteed enda kätte ja asusid mõisaid üle võtma. Selliste komiteede vastu rakendas Ajutine Valitsus surveabinõud, ka karistussalku. Sellest tingituna oli 1917. aasta sügisel, Oktoobrirevolutsiooni eel üle poole Euroopa-Venemaa territooriumist haaratud talurahva ülestõusused.⁵⁷

Eestis oli töörahvas mais ja juunis, s. o. maakomiteede asutamise ajal, poliitiliselt veel väheteadlik ja puudulikult organiseeritud. Kodanlik-natsionalistlikel ja väikekodanlikel ringkondadel läks korda luua omameelsed maakomiteed. Nende mõju alla sattus ka suur osa valdade maakomiteedest. Pärast Eesti maatameeste augustikonverentsi hakkasid bolševikud senisest aktiivsemalt looma valdades maatameeste nõukogusid ja komiteesid, mis aktiveerisid ka kohalikke maakomiteesid. Viimaste tegevust aga pidurdas see, et kõrgemalseisvad maakomiteed ei andnud nende ettepanekutele käiku. «Oma tegevuse algul,» kirjutab «Eesti Teataja», «leidis Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu põllumajanduse osakond, kelle kätte ka kubermangu maakomitee asjaajamine anti, kuhja kirju ja pabereid, mis kõigepealt endiste võimukandjate kantseleivaimust ja formaalsusest tunnistust annab. Maakomitee tegevus seisis ainult mõnede maatükkide kinkimise ja pärandamise aktide läbivaatamises, mis olid saadetud kinnitamiseks põllutööministrile Peterburis. Igast sarnasest asjast kasvas ilmatu pikk kirjavahetus.»⁵⁸

Edasi kirjutab seesama töörahva ajaleht, et kogu endise Kubermangu Maavalitsuse pärand tekitanud väga kurba muljet. Selles ei leidunud ühtegi olulisemat kava ega ulatuslikumat algatust. Pealkirja «Metsaasjandus» kandvate aktikaante vahel leidis üksainsus tähtsusetu kirjake, kaante vahel, millel uhkelt ilutses pealkiri «Agraarreform», ei leidunud isegi ühtegi pabeririba — seal valitses täielik tühjus. Täitevkomitee põllumajanduse osakonnal polnud niisuguse «pärandiga» midagi peale hakata. Ta jättis need «aktid» kui mõõdunud aja mälestused rahulikult kappidesse ja asus lahendama ülesandeid, mis endistest hoopis lahku läksid.

Valdade maakomiteede tegevusest kirjutab ka kodanlik ajaleht «Eestimaa», et need asutused «püüdsid tülikäsimisi lahendada, olles vahemeesteks maaomanike ja palgaliste vahel. Kuid enamlasti see ei rahuldanud, vaid nad nõudsid, et maakomiteed seisku ainult enamlastest koos. Valdade maakomiteede kõrvale asutasid nad oma maatameeste nõukogud, kes nendesamade ülesannete täitmisele asusid.»⁵⁹

On mõistetav, et sellised «maaomanike ja palgaliste vahemehed», nagu valdade maakomiteede kohta «Eestimaa» kirjutati, ei suutnud maadekreedi kehvtalurahva huvides ellu viima hakata. Kuid see ei tähenda, et bolševikud ei oleks saanud neid talurahva huvides rakendada.

⁵⁶ V. I. Lenin, Talupoegade uus petmine esseeride partei poolt. Teosed, 26. kd., lk. 202; Maa-asjade Peakomitee ülesannete ja koosseisu kohta vt. V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., lk. 551, märkus 100.

⁵⁷ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ajalugu. Tallinn, 1959, lk. 201.

⁵⁸ «Eesti Teataja» 25. jaan. 1918.

⁵⁹ «Eestimaa» 21. det. 1917.

Sotsialistliku revolutsiooni eelõhtul, 15. oktoobril 1917 arutati maakomiteede tegevust Harjumaa maatameeste konverentsil, kus selles küsimuses sõnavõtuga esines Põllutöoministeeriumis töötav Eestimaa Kubermangu Maakomitee liige V. Sternfeldt.⁶⁰ Viimane rõhutas, et maakomiteed on loodud ebademokraatlikel alustel. Eestimaa Kubermangu Maakomitee esimeheks oli eesti soost mõisnik J. Raamot, kes väga vähe hoolis rahva huvidest. Sternfeldt pani ette need komiteed demokraatlikeks muuta, milleks vallanõukogudel tuleks päevakorda võtta maakomiteede ümberalimise küsimus. V. Sternfeldti seisukohti ja ettepanekuid toetasid ka teised saadikud, nende hulgas V. Kingissepp. Viimane avaldas arvamust, et maakomiteedel tuleb siis, kui nad hakkaksid tööpoolest loovat tööd tegema, tingimata kokku põrgata Ajutise Valitsuse prokuröridega, kes astuvad välja mõisniku kaitseks. Selle tõenduseks tõi ta hulga näiteid.⁶¹

(Järgneb)

⁶⁰ Vladimir Sternfeldt, pahempoolne esseer, võttis hiljem osa Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee põllumajanduse osakonna tegevusest.

⁶¹ «Tööline» 24. okt. 1917.